

Використання грантових можливостей для збереження культурної спадщини України в умовах війни (на прикладі Івано-Франківської області)

Вступ: Культурна спадщина є невід’ємною частиною національної ідентичності та важливим ресурсом для розвитку суспільства. В умовах повномасштабного вторгнення об’єкти культурної спадщини стали мішенями російської армії, а на захоплених територіях все автентичне українське знищується одним із перших. Саме тому у цьому контексті захист матеріальної та нематеріальної культурної спадщини займає важливе місце в роботі працівників сфери освіти, науки та культури.

Івано-Франківська область, хоч і не зазнала масштабних руйнувань під час війни, також стикається з викликами воєнного часу: економічні труднощі, замороження фінансування державних та американських програм, перерозподіл коштів на підтримку ЗСУ. У таких умовах знайти додаткові можливості, щоб організувати ефективну роботу щодо збереження та оцифрування об’єктів культурної спадщини є вкрай необхідним.

До початку повномасштабного вторгнення державні установи та організації в Івано-Франківській області не мали інструкцій та плану дій щодо схоронності музейних експонатів, архітектурних пам’яток та інших об’єктів культурної спадщини. Тетяна Маник, учена секретарка музею мистецтв Прикарпаття зазначила, що початок повномасштабного вторгнення працівників музею змусив діяти на власний розсуд, керуючись особистим досвідом та багаторічними напрацюваннями щодо збереження музейної колекції. І досі працівники не тримали від Міністерства культури та стратегічних комунікацій, обласного управління культури, національностей та релігій чи Івано-Франківського міського департаменту культури інструкцій щодо організації збереження музейних фондів. Саме тому велику частину роботи працівників

сфери культури займає розробка методики збереження культурної спадщини та пошук джерел фінансування.

У таких умовах грантові можливості від міжнародних чи національних фондів стають важливим інструментом для реалізації проєктів, спрямованих на збереження та популяризацію культурної спадщини.

Грантове фінансування надає неприбутковим організаціям ресурс реалізувати проєкти зі збереження культурної спадщини, які не можуть бути профінансовані з місцевих бюджетів.

Залучення грантових коштів дозволяє:

- Забезпечити фінансову підтримку: грантова підтримка спрямовується на реставрацію чи консервацію об'єктів культурної спадщини, придбання необхідного обладнання для оцифрування, забезпечення оптимальних умов для збереження об'єктів та цифрових архівів чи бібліотек, проведення досліджень чи освітніх заходів, забезпечення команди (зазвичай до 20% суми гранту).
- Підвищити експертний потенціал: участь у грантовій програмі дозволяє залучити міжнародних експертів чи менторів задля обміну досвідом та підвищення кваліфікації працівників у сфері культури.
- Залучити міжнародну підтримку: реалізація міжнародних грантових проєктів дозволяє залучити увагу міжнародної спільноти до проблем збереження культурної спадщини України у час війни. Україна прагне повернути викрадені культурні цінності та відновити історичну правду щодо українських державотворців, митців, імена яких часто спотворювались чи присвоювались російській культурі.
- Створити всеосяжну доступність до об'єктів культурної спадщини. Сучасний світ вимагає підлаштування до вимог суспільства, швидкого доступу до інформації, саме тому важливим є оцифрування культурної спадщини та впровадження спеціалізованих платформ та веб-ресурсів для їх зберігання, вивчення та використання.

До переліку нематеріальної культурної спадщини внесено такі елементи: Традиція гуцульської писанки (ЮНЕСКО), Традиція косівської мальованої кераміки (ЮНЕСКО), Гуцульська коляда та плеси, Гуцульське ліжникарство та ін. Щодо збереження цих традицій існують чіткі механізми ідентифікації, запису та збереження. Для внесення традицій до переліку культурної спадщини є розроблений механізм, що включає:

- 1) Ідентифікацію (документування);
- 2) Збереження (Охорона та підтримка);

Проте в регіоні є багато традицій, що визнані лише на місцевому рівні, а про існування багатьох знають лише носії традицій чи мешканці громад. Щодо роботи з об'єктами матеріальної культурної спадщини, то до 2022 року основний фокус науковців та культурологів був направлений на оцифрування окремих об'єктів культурної спадщини в рамках отриманих грантів. Оцифрування архітектурних об'єктів було пріоритетним напрямком для створення туристичних маршрутів в області та популяризації регіону як туристичного центру. Відбувалася також систематична робота щодо оцифрування архівів області, а щодо музейних експонатів роботи майже не проводилися. Наприклад, Івано-Франківський краєзнавчий музей зберігаючи більше 118 тис. експонатів, до 26 липня 2023 року не оцифрував жодного з них.

Саме тому важливим кроком в організації роботи зі збереження культурної спадщини регіону та України загалом є створення Регіональної цільової комплексної програми «Культура Івано-Франківщини» на 2022-2026 роки та Стратегії розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки, що спрямовані на покращення збереження та оцифрування культурної спадщини через:

1. Системний підхід та координацію:

- Обидві стратегії передбачають створення єдиної системи обліку та моніторингу об'єктів культурної спадщини.
- Це дозволить ефективніше координувати зусилля різних установ та організацій, що займаються збереженням та оцифруванням.
- Регіональні програми повинні корелюватися з загальнодержавною стратегією.

2. Розвиток цифрової інфраструктури:

- Стратегії передбачають створення цифрових платформ та баз даних для зберігання та поширення інформації про культурну спадщину.
- Це забезпечить доступність культурних цінностей для широкого загалу, включаючи науковців, туристів та місцевих мешканців.
- Покращення матеріально технічної бази для оцифрування.

3. Фінансування та інвестиції:

- Обидві стратегії передбачають залучення додаткового фінансування для збереження та оцифрування культурної спадщини.
- Це включає як державні, так і приватні інвестиції, а також міжнародні гранти.
- Покращення фінансування регіональних програм.

Державні неприбуткові організації в сфері культури Івано-Франківської області вже мають успішний досвід щодо отримання грантів та реалізації програм щодо збереження культурної спадщини загалом та її оцифрування зокрема.

Івано-Франківський краєзнавчий музей у 2023 році отримав кошти для придбання обладнання для оцифрування музейних експонатів завдяки перемозі у проєкті Memory Savers UA. Проєкт реалізується Центром цифрової історії в Рівному, Україна, спільно з SUCHO (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online) та фінансується Фондом EVZ ("Пам'ять, відповідальність, майбутнє") в Берліні, Німеччина. Одним з ключових завдань у цьому проєкті є оцифрування та збереження музейних колекцій.

«У межах цього проєкту було сказано, що не менш ніж 20% оцифрованих експонатів мають бути про Другу світову війну. Тому ми вирішили оцифрувати наш архів УПА, який налічує 72 предмети. Це – агітаційні листівки, брошури та звіти, створені у 40-х роках XX століття», – розповідає Леся Михайлів, працівниця музею. Експонати музею фотографують, додають описи та зберігають на міжнародній цифровій платформі Museum-digotal.

У 2023 році Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу у партнерстві із Сучавським університетом імені Штефана чел Маре

(Румунія) в рамках реалізації проєкту «HE-CROSS» оцифрували 50 пам'яток архітектури Івано-Франківщини, серед них 2 пам'ятки ЮНЕСКО. В результаті реалізації гранту на веб-ресурсі <https://hecross.net/> створена карта з розміщенням пам'яток. Кожна пам'ятка була сканована, на сайті додатний детальний опис будівлі, можна здійснити онлайн 3D-тур та переглянути промо ролик про будівлю. «Крім 3D-моделей пам'яток архітектури, можна створювати обмірні плани для їхньої реконструкції у випадку руйнування», – каже Микола Приходько, менеджер проєкту.

Бюджет проєкту становив 254 тис. євро.

А вже з 1 січня 2025 року стартував проєкт «Покращення візуалізації спільної культурної спадщини через Карпатський культурний шлях – HICART II». Ця амбітна транскордонна ініціатива має на меті подальшу популяризацію культурної та історичної спадщини в Карпатському Єврорегіоні.

Загальний бюджет проєкту 318 301,20 євро, включаючи внесок ЄС у 286 471,08 євро, проєкт триватиме 2 роки з січня 2025 до грудня 2026 року.

Висновок: для ефективної реалізації Стратегії розвитку культури в Україні на 2025-2030 роки необхідно:

- Розробити та впровадити чіткі інструкції щодо збереження та оцифрування культурної спадщини. Це дозволить уніфікувати підходи та забезпечити якість оцифрованих матеріалів.
- Забезпечити належне фінансування процесу оцифрування. Важливим ресурсом для цього є залучення грантових коштів, які можуть суттєво прискорити цей процес.
- Активізувати роботу з оцифрування культурної спадщини на всіх рівнях. Це вимагає координації зусиль державних органів, музеїв, бібліотек, архівів та громадських організацій.
- Впроваджувати сучасні технології оцифрування, такі як 3D-сканування, фотограмметрія та інші. Це дозволить створювати якісні цифрові копії об'єктів культурної спадщини.

- Створити єдину цифрову платформу для зберігання та поширення оцифрованих матеріалів. Це забезпечить доступність культурної спадщини для широкого загалу.

Реалізація цих заходів дозволить не лише зберегти культурну спадщину для майбутніх поколінь, але й зробити її доступною для широкої аудиторії, сприяючи розвитку туризму та культурної освіти.